

PREEK Okke Wisse TUINDORPKERK 7 juli 2019

Van goede vrienden krijg ik wel eens te horen dat ik, ondanks alles, een echte dominee ben en blijf. Ik snap wat ze bedoelen. Ik mag nogal graag iets verkondigen.

De schriftlezing uit het Lucas evangelie zou mij dus moeten aanspreken. Ik ben van hetzelfde soort als die 72 boodschappers die daar de wereld in worden gezonden. Maar als ik dat bedenk krijg ik de kriebels. Ik wil anderen helemaal niet overtuigen van één of ander evangelie. Ik wil ze ontmoeten, met ze praten over het leven.

Ja, ja, knikken mijn vrienden, maar daarna wil je ook je boodschap kwijt. Let maar op. Als je uitgeluisterd bent, ga je verkondigen. Want je bent en blijft een echte dominee.

Oké. Laten we de uitdaging dan maar aangaan. Stel je voor dat ik inderdaad tot die 72 uitgezonden boodschappers zou behoren... En dat dan niet 2000 jaar geleden, maar nu, anno 2019 in mijn huidige leefomgeving... Wat zou ik dan te melden hebben aan mijn medemensen?

Voor ik het antwoord op deze vraag ga geven, haal ik eerst drie herinneringen op.

De eerste is van lang geleden en heb ik misschien wel eens eerder met jullie gedeeld. De herinnering stamt uit 1970. Ik zit in de laatste klas van de protestantse lagere school in Vlissingen. Hoofdmeester van Ooijen leest het scheppingsverhaal voor. Ik steek mijn hand op en verkondig in de woorden van een elfjarige dat Genesis 1 een gedicht is en geen biologie. Mijnheer van Ooijen kijkt me met grote verwonderde ogen aan. Hij nodigt nog diezelfde week zowel de Hervormde als de Gereformeerde predikant uit in de klas. Ik mag met ze in gesprek. Mijn klasgenoten vormen het publiek. Ik weet niet meer goed hoe dat gesprek verlopen is, maar wel dat ik ze heb verwezen naar een Teleac-cursus die ik samen met mijn vader had gevolgd: 'van molecuul tot mens'. Ja ja, ik was al vroeg een wijsneus met een boodschap. Een echte dominee.

Mijn tweede herinnering is van nog maar kort geleden. Op zaterdag middag 15 juni was ik aanwezig bij het vermoedelijke afscheid van Nederlands grootste dirigent, Bernard Haitink. Op het programma in het Concertgebouw stonden

vijf liederen van Strauss en de 7^e van Bruckner. En dat met een geweldige soliste en een zichzelf overtreffend Radio Filharmonisch Orkest. Dagblad Trouw schreef twee dagen later: 'Een concert van de buitencategorie, onmogelijk in sterren uit te drukken met een tumultueus einde waarin het publiek de emoties niet meer kon bedwingen. Haitink wilde geen toespraken, geen bloemenzee, geen oorkondes. De muziek, het muziek maken zelf, hoorde wat hem betreft in het middelpunt van de belangstelling te staan.'

Op de terugweg naar huis luisterde ik naar live radio-interviews met enkele muzikanten. Ze spraken over de magie die Haitink vanaf de bok kon laten ontstaan. 'Maar wat doet hij dan?', wilde de interviewer weten. De violiste dacht even na en zei toen: 'Hij laat ons muziek maken. Hij schept de ruimte.'

De derde en laatste herinnering is van precies één dag later. Mijn nieuwe collega in de kliniek, Rebekka, leidde voor het eerst samen met mij de zondagse viering. Ook dat was een bijzonder moment. Het is al weer meer dan een half jaar geleden dat mijn lieve collega Elles overleed. Haar uren kwamen vrij en we vonden dat het in deze tijd niet paste om, naast mij, een tweede dominee of pastor aan te stellen. Iemand met een humanistische achtergrond sluit beter aan bij de huidige vraag en behoefte. Rebekka is humaniste, maar ze is, net als ik, aangesteld als algemeen geestelijk verzorger. En mede daarom gaan we met elkaar een bijzonder experiment aan. Eens per maand gaat zij de zondagse viering verzorgen. Zoveel mogelijk op de gebruikelijke wijze, maar wel zo dat het haar past. Een humanistische viering dus met ruimte voor geloof. Zoals ik op mijn beurt een gelovige viering met ruimte voor de humaniteit nastreef. Tijdens haar eerste optreden liet Rebekka dat prachtige lied van Leonard Cohen horen: Anthem. In dat lied, u weet het misschien, komt een onvergetelijke zin voor: There's a crack, a crack, in everything. That's how the light comes in. Vrij vertaald: in alles zit een barst en gelukkig maar, want door die barst schijnt het licht naar binnen.

Rebekka benadrukte in haar verhaal voor de patiënten hoe je kwetsbaarheid en gebrokenheid als rijkdom en meerwaarde kunt beleven en ze vertelde ter illustratie over een Japanse techniek waarmee gebroken aardewerk niet zo onopvallend mogelijk worden gerepareerd maar juist zo zichtbaar mogelijk. De barsten worden met kostbaar goud opgevuld en trekken daarmee juist de aandacht. Een prachtige metafoer. Ik deel haar boodschap: gebrokenheid kan

iets of iemand extra waarde geven. Maar ook dacht ik: Hé! Zit daar misschien een klein verschilletje in benadering? Je kunt de barsten van het leven inderdaad opvullen met goud... maar je kunt ze ook laten zitten. Want that's how the light comes in. Het licht van buiten. Het licht van elders. Het licht van de Ander, van God wellicht. Ik kom hier nog op terug.

Nu kom ik toe aan het antwoord op mijn vraag. Ik zal de spanning niet verder opvoeren, want dan kan het antwoord alleen maar tegenvallen. Mijn boodschap is namelijk helemaal niet zo bijzonder. Ze luidt: wij mensen, wij zijn geschapen.

Ach, wat zou mijn bovenmeester verbaast zijn als hij dit zou horen. Dat eigenwijze jochie dat in 1970 de evolutietheorie op de Juliana van Stolbergschool introduceerde, verkondigt bijna een halve eeuw later het scheppingsgeloof van de kansel.

Het kan verkeren. Hoewel: ik ben mezelf misschien juist wel trouw gebleven. Ergens voelde ik wellicht aan dat het scheppingsverhaal moest worden gered uit die verloren strijd met de evolutietheorie, omdat ze iets anders, iets veel waardevollers te vertellen had.

Ik ga dus op pad met de boodschap van Genesis. Als een lam onder de wolven, volgens de schriftlezing. Nou ja, laten we zeggen: ik trek er kwetsbaar op uit. Ik klim op mijn kistje en neem het woord.

Beste allemaal. Ik zou graag eens met jullie willen spreken over iets dat mij in de afgelopen jaren steeds duidelijker voor ogen is komen te staan. Hoewel ik, net als velen, zeer onder de indruk ben van alles wat wij mensen uitpluizen en tot stand brengen... ben ik in de loop van mij leven en denken misschien nog wel meer onder indruk geraakt van alles wat ons gegeven is en wordt. Niemand van ons kwam in een lege tijdloze ruimte tot leven en bewustzijn. Wij allemaal werden als het ware in een wereld geworpen die er al was. En bovendien begon ons leven op één bepaalde plek en op een specifiek moment in de geschiedenis van die wereld. De vorm waarin dat gebeurde heet 'ons lijf' en het volgroeien en functioneren van dat lijf wordt mede bepaald door onze miljoenen jaren oude ontstaansgeschiedenis. Kortom: het menselijke bestaan begint met een indrukwekkend en nauwelijks te bevatten gegeven: de wereld

met haar geschiedenis waarin wij met huid en haar en met hart en ziel, 'geworpen' worden.

Over de wenselijkheid daarvan wordt ons niets gevraagd. Net als het gegeven paard mogen en kunnen wij ons lijf en de gegeven wereld met haar geschiedenis niet 'in de bek kijken'. Er is geen moment van keuze en geen enkele mogelijkheid om ergens afstand van te nemen of afstand van te doen. Wij worden van meet af aan ten volle opgenomen in dat wat ons gegeven wordt. We worden er als het ware mee opgezadeld, als een kolossale gift en opgave. Niets anders kunnen wij dan deze gift en opgave ontvangen. Ook het ontvangen wordt ons gegeven. Er is immers geen moment waarop we kunnen besluiten of we dat wel of niet willen. En zelfs de manier waarop wij ontvangen is ons gegeven. Want al lang voor dat wij adem halen, zijn er woorden en beelden en verhalen die ons zullen gaan helpen om wat ons gegeven wordt te duiden, te ordenen, te verwerken en eigen te maken.

Daarom neig ik ertoe te zeggen dat in den beginne Alles ons gegeven is. En de impact daarvan is enorm. Mag ik mijzelf als voorbeeld nemen.

Het werd mij ooit gegeven dat ik in de lage landen ter wereld kwam en niet in de hoge bergen van Zwitserland.

En het werd mij ooit gegeven dat ik een flinke longinhoud heb maar ook aanleg voor astmatische klachten.

Het werd mij gegeven dat mijn vader en moeder allebei een enigszins belaste familiegeschiedenis met zich meedroegen.

Het werd mij gegeven dat de Gereformeerde zuil mijn geestelijke huis bleek te zijn en ik pas rond mijn twaalfde iets vernam over marxisme en hindoeïsme.

Het werd mij gegeven dat op de dag van mijn geboorte het Derde rijk 13 jaar eerder was verslagen en een spannende koude oorlog zich begon af te tekenen.

En zo kan ik doorgaan. De wereld met haar geschiedenis waarin ik ongevraagd werd geworpen was er al. Evenals de woorden, de plaatjes, de liedjes, de symbolen en verhalen die me wegwijs maakten in die wereld. Ik werd geboren als ontvanger en ik ontving. Ik kon niet anders.

Maar al snel gebeurde er ook nog iets anders. Ik was nog maar net op aarde of er hingen gezichten boven mijn wieg. En de stralende ogen in die gezichten waren telkens weer gericht op iets hier, op mij. En de monden in die gezichten maakten geluiden die voor mij bestemd leken te zijn. En de handen en armen die er aan vast zaten raakten mij telkens aan. Al die terugkerende gezichten boven mijn wieg maakten mij gaandeweg duidelijk dat er wat te zien was op de plek waar ik mij bevond, dat er wat te horen was, iets aan te raken, iets te ruiken: ik namelijk, het menskind dat Okke werd genoemd.

Mijn ouders en allen die kwamen kennis maken, maakten mij duidelijk dat IK iemand was en dat IK in hun leven voorkwam en er zekere een rol in speelde. Ze gaven mij een naam en begonnen mijn handelingen en gedragingen te verbinden met die naam. En op den duur begonnen ze ook iets van mij te willen. Ze wilden dat ik wakker werd. Ze wilden dat ik lachte, at, dronk. Ze wilden dat ik kroop en opstond, woordjes na ging zeggen en puzzelstukjes op de juiste plekje ging leggen. En zo drong het steeds duidelijker tot mij door: ik kom voor in hun leven, ik doe er in hun beleving toe. Ik ben blijkbaar niet alleen een ontvanger, maar ook een geveer. Hemeltje lief! Ik kan geven. Geven en nemen. Ik kan doen wat zij willen, maar ik kan het ook weigeren. Ik heb speelruimte. Vrijheid. Een eigen wil. Ik BEN IEMAND.

Niet veel later ging ik zelf bedenken wat anderen zouden kunnen willen. Ik ging ze ongevraagd blij maken. Ik ging ze troosten als ze verdriet leken te hebben. Ik ging ze helpen ook als ze er niet om vroegen. Ik bleek, zagezegd, gevoelig voor het onuitgesproken appel dat andere mensen op mij deden. En daarnaast ging ik oefenen met mijn macht. Ik probeerde anderen boos te maken, pijn te doen, teleur te stellen en mijn invloed in hun leven te verkennen en uit te testen.

En aldoende werd ik Okke.

Okke die in den beginne ALLES werd gegeven, stond als het ware op uit die oorspronkelijke passiviteit. Hij werd, o wonder, zelf een geveer, een geveer en een nemer. Een mens met vrijheid.

En ook dat werd mij welbeschouwd allemaal gegeven. Ik bedoel: die andere mensen die van mij, zoals ik dat net beschreef, mens maakten... die heb ik niet zelf in mijn leven gebracht of opgezocht... Nee, zij werden mij gegeven. Zoals ik aan hen gegeven werd. Wij zijn kortom aan elkaar gegeven. Blijkbaar om van

elkaar mensen te maken. Mensen die in elkaars leven blijken voor te komen als heil en onheilbrengers, als moordenaars en geliefden, als bondgenoten en vijanden, als samenwerkers en tegenwerkers. Mensen die door elkaar worden aangesproken, verantwoordelijk gesteld, bevraagd: waarom doe jij wat je doet, waarom laat je wat je nalaat? Wie ben je? Wat heb je met mij voor? En waar is je broeder Abel trouwens gebleven?

Alles is ons gegeven, als gift en opgave. Maar het meest indrukwekkende van dit alles is wel dat we elkaar gegeven zijn. Omdat juist dat gegeven iets wonderbaarlijks doet met ons: we worden er mens door. Het maakt ons van geboren ontvanger, tot aangewezen gever en nemer, die daar vervolgens ook nog eens op aangesproken wordt. En onze verantwoordelijkheid valt niet zomaar ter zijde te schuiven. Want het is waar: we komen in elkaars leven voor. Waar Abel is? Ben ik mijn broeders hoeder? Nou beste Kain, laten we het zo zeggen: momenteel is er even niemand anders om het aan te vragen en het feit doet zich voor dat jij er nogal toe doet in Abels leven. Als oudere broer en als mogelijke moordenaar. En dat maakt jou tot de mens aan wie deze vraag heel goed gesteld kan worden: waar is je broer Abel gebleven?

Wij zijn aan elkaar gegeven. En dat gegeven maakt ons tot mens. Het is een wonderbaarlijke metamorfose. Zoals de rups vlinder wordt, wordt de ontvanger gever en nemer. Er wordt iets nieuws van ons gemaakt en wel met een zo indrukwekkend resultaat dat een ander woord dan 'maken' wellicht beter op z'n plek is. We worden niet zozeer gemaakt maar geschapen. Tot mens geschapen.

Wat bedoel ik met dat ouderwetse woord scheppen? Nou kijk, ik maak thuis wel eens schilderijtjes. Ze hebben best wat decoratieve waarde, maar ik zou het niet in mijn hoofd halen om te zeggen dat ik die schilderijtjes geschapen heb. Dat zou ik wel en zonder enige aarzeling durven zeggen van bepaalde werken van Rembrandt. En ook van de zevende van Brucker. En ook van wat Bernard Haitink daar enige weken geleden vanaf de bok mee deed. Dat alles mag wat mij betreft 'scheppen' heten. En waarom? Omdat dat wat geschapen wordt als het ware los komt te staan van de maker, en meer is dan zijn inspanning, vakmanschap en overgave bij elkaar. De zevende van Brucker verwijst slechts in tweede instantie naar de componist. Je mag zijn naam gerust tijdelijk vergeten, want de muziek heeft genoeg aan zichzelf. De schepping gaat

boven de schepper uit. En wie zich op zaterdag 15 juni liet meevoeren met de symfonie die daar tot klinken werd gebracht, had bij wijze van spreken ook tijdelijk die broze negentigjarige dirigent kunnen vergeten. Dat was misschien zelfs wel zijn bedoeling.

Scheppen is iets maken dat meer is, dat anders is dan jij. Het is een wonder boven wonder dat dat kan. Want waar komt dat Andere, dat Extra van de schepping uit voort? Die vraag lijkt de oorzaak te zoeken. Maar scheppen is iets anders dan veroorzaken. Het is... iets laten zijn, iets laten ontstaan, iets de ruimte geven.

En dus is de echte schepper geen ruimteNEMER, maar een ruimteGEVER. En precies daarin, in ruimte geven, gaf Bernard Haitink op 15 juni een masterclass.

Beste mensen, wat ik jullie te zeggen heb komt hier op neer: wij zijn meer dan alleen maar gemaakt of veroorzaakt. En dat meer vindt zijn oorsprong in wat we in de ontmoeting met elkaar doen. We stellen elkaar verantwoordelijk en maken elkaar tot gever en nemer, tot iemand die meer is dan ontvanger alleen. We geven elkaar vrijheid, we belasten elkaar met vrijheid, we maken elkaar tot mens.

Scheppen wij daarmee elkaar? Ja, zo zou je dat in zekere zin kunnen zeggen. Maar er is ook nog iets anders aan de orde, want ik merkte al op dat we welbeschouwd aan elkaar gegeven zijn. Door wie? Wie is die broze dirigent op de bok van het menselijk bestaan? Wie zorgt voor de magie en voor de speelruimte van de menselijke ontmoeting en confrontatie?

Het is een eeuwenoude traditie om deze schepper God te noemen. Veel zinnigs heb ik over deze God niet te vertellen. En dat lijkt me ook begrijpelijk. God is als Schepper, naar zijn aard, geen ruimteNEMER, maar een ruimteGEVER. Hij verwijst graag door naar zijn schepping. Hij doet wellicht niets anders.

Wat veroorzaakt is, verwijst naar de veroorzaker. Wat geschapen is verwijst naar het wonder. In alles wat geschapen is schijnt daarom als het ware een licht van elders door, een buitenlicht, een -met een duur woord- transcendent licht. Dat transcendente licht is niet te vangen, niet op te sluiten, niet te definiëren, niet te verklaren. Maar wie er oog of gevoel voor heeft kan er iets

van zien, want in iedere schepping zitten barsten (a crack, a crack in everything, that's how the light gets in).

Beste medemensen, ik moet gezien de tijd stoppen. Er valt nog veel bij te praten en verder te denken. Vragen te over. Bijvoorbeeld: Wat betekent het voor ons zelfbeeld dat ons bestaan vooral met ontvangen begint? Wat wil het zeggen dat wij elkaar tot mens maken door elkaar verantwoordelijk te stellen? Wat is de betekenis van dankbaarheid als het gaat om de gift die ons gegeven is. En wat is de betekenis van opstandigheid als het gaat om de opgave. Verstaan wij onszelf voldoende waarachtig? En wat is transcendentie waard?

Ik denk en spreek hier later graag nog eens met jullie over door.

Zo. En nu zijn we weer onder ons. De zojuist uitgesproken poging een boodschap voor de wereld te formuleren, kwam voort uit het grote verhaal dat wij hier in dit huis al eeuwen aan elkaar doorvertellen. Dat grote verhaal begint er zelfs mee. Met de notie van het geschapen zijn, bedoel ik. De rest volgt er eigenlijk op, als een soort van toelichting en nadere nuancering. De keuze voor mijn boodschap aan de wereld komt dus voort uit de tamelijk voor de hand liggende gedachte dat je beter met het begin kunt beginnen dan met het einde. Want van het einde begrijp je in de regel weinig als het begin is overgeslagen.

Toch beginnen heel veel zendelingen, misschien wel de allermeeste, het liefste achteraan. Maar hoe dierbaar de boodschap over Gods liefde en vergeving ook moge zijn, je moet er volgens mij niet mee beginnen, want dat leidt tot misverstanden. De kern en beginboodschap van het bijbelse verhaal is weerbarstiger, lastiger, ambivalenter. Ze wijst niet zozeer naar God, maar naar de schepping, naar het wonder van het mens-woorden, naar de humaniteit.

Daarom moet het mogelijk zijn dat mijn humanistische collega en ik samen een invulling kunnen gaan geven aan de zondagse vieringen. Al moeten we het nog eens hebben over die barsten. Wat mij betreft worden ze niet met goud gevuld maar blijven ze open. Want zonder iets van transcendentie, ben ik bang, is de mens als een weerloos lam aan de wolven overgeleverd en de schepping aan al die effectieve maar ook duivelse algoritmes die het wonder uitsluiten en de mens zijn verantwoordelijkheid, dat is zijn mens-zijn, dreigen te ontnemen.

Moge God dat met onze hulp verhoeden. AMEN